

Frans Sluijter, Marc Bolsius
(Fotografie), Wies van
Leeuwen, *Het groot orgel
van de Sint Janskathedraal*
*I De Nachtwacht van
's-Hertogenbosch*
Zwolle: WBooks 2016
ISBN 9789462581636
Prijs: € 22,95
Bestellen: <https://wbooks.com>

Er zijn maar weinig plaatsen die zó'n lange, rijke en bewogen orgelgeschiedenis kennen als 's-Hertogenbosch. Het was vanwege het orgeltype van de familie Niehoff dat zich vanaf de jaren dertig van de zestiende eeuw vooral vanuit Den Bosch over Europa verspreidde, dat Maarten Albert Vente in de twintigste eeuw met het begrip 'Brabants orgel' op de proppen kwam.

Na een brand in 1584 en daaropvolgende reparaties besloot het stadsbestuur een nieuw, groot orgel in de St.-Jan te laten bouwen. De indrukwekkende kast van dit orgel is in Den Bosch nog altijd te bewonderen.

Het oorspronkelijke binnenwerk van dit orgel heeft de tand des tijds niet doorstaan. Na eerst door Florentius Hocque en Hans Goltfus te zijn opgeleverd, werd het grondig verbouwd door de Van Hagerbeers (1634) en 'vernieuwbouwd' door Heyneman (1787),

Gebr. Franssen (1902), L. Verschueren (1953) en Flentrop Orgelbouw (1984).

Dit orgel heeft zo veel meegemaakt, en het is zó'n indrukwekkende verschijning, dat het een eigen boek meer dan verdient. Hans van der Harst heeft bij de laatste restauratie al veel uitgezocht, maar zijn (in eigen beheer uitgegeven) werkstuk is nergens te krijgen. Wie meer over het orgel zou willen weten, moet het doen met samenvattingen die her en der zijn verschenen. Het hoofdstuk dat Jan van Biezen aan het orgel wijdt in *Het Nederlandse orgel in de Renaissance en de Barok* (Utrecht 1995, deel II, blz. 553-589) steunt op Van der Harsts onderzoek, en is het meest uitgebreid en betrouwbaar.

Met *De Nachtwacht* brengen de auteurs een hommage aan het uiterlijk van het Bossche orgel. Het snijwerk moet 'naar beneden' gehaald worden. De combinatie van donker houtwerk in de schemerachtige kerk, zorgt ervoor — zeker door de enorme hoogte van het orgelfront! — dat veel details van het houtsnijwerk anders verborgen blijven. Een uitgebreid fotooverslag kan daarin verandering brengen.

Het fotooverslag wordt ingeleid door een vijftal hoofdstukken. Het eerste is een zeer algemeen overzicht met betrekking tot de familie Niehoff. Belangrijker is het tweede hoofdstuk, waarin archivalia gepresenteerd worden die betrekking hebben op de bouw van de orgelkast. Hoofdstuk drie heeft tot doel de orgelbouwkundige en kunstzinnige facetten van de orgelkast te beschrijven en in context te plaatsen. Hoofdstuk vier heeft de bouw van het muzikale deel van het orgel tot onderwerp, terwijl de orgelgeschiedenis ná 1634 in het slothoofdstuk wordt verteld.

Met de focus op het uiterlijk van het orgel past *De Nachtwacht van 's-Hertogenbosch* in een rijtje publicaties dat vanaf eind twintigste eeuw is ontstaan en waarin er steeds veel plaats is ingeruimd voor het orgel uiterlijk (1997: eerste deel 'orgelencyclopedie'; eerste deel 'orgelmonografieën'; 1998: Jan Jongepier, *Toegang tot het orgel*; etc.). Dat een huwelijk tussen orgel en kast lang niet altijd als zo vanzelfsprekend gezien werd, is te zien bij de Bosschenaar Jan van Heurn: '(...) de Orgelkas is even min een gedeelte van het Orgel als de Horologiekas een gedeelte is van het Uurwerk, of de schotel een gedeelte van de spijs, die 'er in opgedischt wordt. De Orgel-

kas, immers in een Kerk-Orgel, behoort niet tot het werk van den Orgelmaaker, maar van den Architect, Timmerman en Schrijnwerker (...)' (*De Orgelmaaker* I, 1804, p. 13).

De Nachtwacht is vlot geschreven en goed leesbaar; er wordt informatie geboden die elders niet of moeilijk te verkrijgen is. Het tekstdeel laat nog veel vragen open, onder andere over de relatie met Niehoff-orgels (bijv. het voormalige orgel en/of het orgel in Keulen), de herkomst van de beeldtaal van het iconografisch programma, het oeuvre van ontwerper/schrijnwerker François Symons (met name de eveneens door hem gemaakte kast van het enorme Rotterdamse orgel, die in het boek slechts en passant genoemd wordt) en de receptiegeschiedenis (denk aan het feit dat Arthur George Hill het front beschrijft in beide delen van *The Organ-Cases and Organs of the Middle Ages and Renaissance* (1883/1891).

Overigens: dit is geen kritiek, want nergens pretenderen de schrijvers meer te willen doen dan het orgel 'naar beneden halen'.

In het beelddeel is het orgel van beneden naar boven gefotografeerd *en detail*. Het 'in beeld brengen' lijkt zeker geslaagd, want er zijn veel details zichtbaar die normaal gesproken aan het oog onttrokken blijven. De 'achterkant' (d.w.z. de binnenzijde van het front, de houtverbindingen, etc.) is niet gefotografeerd. De meeste foto's zijn goed gelukt. Helaas zijn er ook verschillende foto's die het boek niet hadden mogen halen. Door belichting (flits?) is het hout soms bijvoorbeeld raar verkleurd en/of reflecterend. Meerdere foto's zijn té onscherp. De bijschriften zijn goed bedoeld, maar niet altijd 'to the point' (wie denkt een cornetto te herkennen, leest bijvoorbeeld dat het een 'hoorn' of 'fluit' is; de zeventiende-eeuwse dulciaan heet 'fagot').

Al met al is er genoeg reden dit boek aan te schaffen, veel details aan de orgelkast zijn anders immers niet zichtbaar. Het boek is niet duur, het is gebonden en het ligt — ook door het gekozen formaat — lekker in de hand.

Last but not least: het boek is duidelijk met veel liefde gemaakt is. Dit blijkt met name uit de inleiding van titularis Véronique van den Engh, die haar orgel(kast) liefkozend 'De Nachtwacht' noemt.

JAAP JAN STEENSMA